

Др Лазар Милин

Утицај православне Цркве на духовну културу српског народа

Циљ Цркве

Спаситељ је једном приликом упоредио Царство небеско, или своју Цркву, са квасцем који жена стави у брашно док све не укисне (Мт. 13, 33). Слика је ванредно јасна: Кад Црква са еванђелском науком уђе у један народ, она има циљ и задатак да сав живот тога народа: његово мишљење и осећање, његове обичаје и установе, његову етику и његову политику, његову социологију и економију, његову исхрану и одевање, кратко речено, целу народну душу и тело тога народа препороди, облагороди и освети Духом Светим, Духом Христовим, тако да и тај народ, као оно апостол Павле, може да каже: „Не живим више ја, него Христос живи у мени” (Гал. 2, 20).

Разуме се, то је само крајњи циљ, *идеал*, који се *ретко кад достигне*, чак и *кад је у питању појединац*, а камо ли цео народ. Ту се буквално у животу одражава Спаситељева прича о сејачу (Мт. 13, 4—24). Сејачево је да сеје, без обзира на чињеницу што неће свако зрно донети род сто од сто, него ће нека донети само шездесет посто, дуга само тридесет посто, а нека неће донети никакав плод. Или, да останемо при првој параболу: квасац ради, иако му се стално додају нове количине пресног брашна, и мада му спољашње околности много пута сметају у великој мери. Али, његов је циљ да цело тесто укисели.

Сходно тој параболу, и Српска црква, као огранак и изданак свеопште Христове васељенске православне Цркве, родивши се у српском народу, има циљ и задатак, постављен, разуме се, од самог Христа, да тај народ начини „учеником Христовим” (Мт. 28, 19), да га препороди Духом Светим, како је то учинио још Св. Сава, о коме тропар каже да је „отечество своје просветио и препородио Духом Светим”. Циљ овога чланка и није ништа друго, него да у кратким, управо грубим, потезима изложи сусрет Духа Светога и духа овога света, као и њихово дејство, на њиви која се зове српски народ. При томе ћемо у овом чланку узети у обзир само неколико аспеката из

духовне културе, коју поседује сваки народ на свој начин и у свом облику, истичући плодове и утицај православне цркве на појаву и развој те културе специјално у области певања и играња.

Како провести одмор

Човек проводи овоземаљски живот у раду и одмору. И једно и друго може да буде задахнуто или Духом Светим, или духом сатанским, духом „овога света”. А пошто је човекова природа огреховљена, пошто је кадра да носи у себи и благодат Божју и насртаје греха, то онда та два духа, иако немају међусобом ништа заједничко, могу каткад у животу да испреплићу своја дејства на човекову душу, па човек балансира између њих и личи на оно семе из еванђелске приче, које је, додуше, пало на плодну земљу, али ипак не донесе род сто посто. Ова ситуација се нарочито јасно испољава у области одмора, или забаве. Како човек да проведе време кад није на послу?

У молитви? У појању црквених богослужбених песама? Свакако! Али то је анђелски идеал. То постижу велики подвижници и светитељи, пустињаци, чији тропари почињу речима: „У пустињи житељ и у телу ангел”. Апостол саветује хришћанима да слободно време проведе говорећи један другоме „у псалмима, и химнама, и духовним песама”, певајући Господу у срцу своме (Еф. 5, 19). И оно прво, то јест „у пустињи житељ” и ово друго, то јест појање химни и псалама, нашло је још како богату примену у српском народу. Српски народ је дао не само велики број мученика, него исто тако сразмерно велики број подвижника, пустињака, који су живеле веома строгим подвижничким животом. Дабоме, не може цео један народ отићи у пећине и пустиње да се подвизава примивши велику схиму. — То уосталом није ни заповест ни циљ Еванђеља. Али, тај светитељско-подвижнички начин живота огледа се врло јасно у великим постовима које масе српског народа, покрај свих секташко-модернистичких утицаја још и данас одржавају, и то чак строжије него што црквена правила то и захтевају. Тако на пример, у народу постоје и посебни постови које Црква не наређује (на пр. пост Св. Сави, Св. Петки, Св. Арханђелу). А и код оних постова које Црква наређује, народни типик је понекад строжији од црквеног. Тако, на пример, док за Усекованије, Крстовдан и Велики Четвртак црквени типик јасно каже да се тих дана пости на зејтину, народ пости на води. Разуме се, кад кажемо „народ”, тај израз не обухвата баш сваког Србина до последњег човека. Има још како много оних који су далеко од сваког поста и подвига.

Црквене песме

А што се тиче оног Апостоловог савета да време проводимо у певању псалама и песама духовних, ту је утицај Цркве на душу српског народа исто тако јасан, ако не још јаснији. Јер, српско црквено појање, иако често има византијску и чак сиријанску мелодијску основу, ипак се развило у један самосталан музички производ, и то веома високе музичке вредности. Ко од музички образованог света

познаје карловачко велико пјеније, или „Достојно јест” од Корнелија Станковића, као и друге његове композиције, па „Тебе одјејушчагосја”, „О како безаконоје сонмишче”, „Акатист”, „Статије”, Тебе Бога хвалим”, „Херувимску песму” и целу литургију” од Стевана Мокрањца, па „Иже херувими” глас четврти у хармонизацији Исидора Бајића, или Тихомира Остојића, па „Ликуј днес Сионе” и друге црквене композиције Бранка Цвејића, па „Иже херувими” осмог гласа као и друге црквене песме у хармонизацији Глише Бабовића, тај ће видети и осетити лепоту и уметничку вредност српског црквеног појања. А то појање је испевао српски народ! Напред споменути композитори су томе пјенију дали само свој лични уметнички израз, музичку хармонизацију. А народ је и без споменутих музичара то масовно певао вековима пре него што су се појавили споменути уметници.

Било је српских крајева у којима је народ познавао црквено појање боље него понеки богослов. Професор литургике на Богословском факултету у Београду, Лазар Мирковић, причао нам је једном на часу како је једног дана шетајући по пијаци у Сремским Карловцима чуо да неко пева сасвим тачно и правилно једну стихиру која се пева само једанпут годишње, о празнику Свете Тројице. То је величанствена химна Светој Тројици од византијског цара Лава Мудрог, која почиње речима: „Приидите људије трипостасному Божеству поклонимсја” (Ходи, народе, да се поклонимо триличному Божанству). А ко је том приликом био певач? Један сељак из Ирига, који је донео своје трешње на пијацу па чекајући ретке купце, скраћује време певањем ове свете и божанствене песме! . . . И не само он. У црквеним гимназијама и препарандијама у Карловцима, Новом Саду, Сомбору и другим, црквено појање се толико неговало, да се за веселе карловачке ђаке, о којима постоји шаљива песма „Баци ђаволи”, у шали говорило да они чак и кад лумпују певају „Иже херувими”.

Из свога личног искуства писац ових редова наводи само неколико примера који такође сведоче о томе колико је црквено појање било продрло у народне масе. Као ђак основне школе, пролазећи кроз своје село од школе до куће, имао сам прилике много пута да чујем из појединих кућа да нека ткаља или везиља пева код куће црквене песме радећи свој посао. Често сам дошавши из школе затекао мајку и сестру где седе свака за својом машином, шију и певају „Ангел вопијаше . . .”, или „Достојно” или неку другу црквену песму. Једног раног пролећног дана 1936, г. кад сам се спремао за испит из догматике, чујем споља неку песму. Кад сам изишао из куће, приметим да на потоку седи девојка Смиља, плете чарапе и чува гушчиће, певајући „Благослови душе моја Господа”, и то по оном старом великом карловачком пјенију, које данас не знају ни многи богослови. Као студент присуствовао сам у своме селу на једној вечери. А где је вечера, ту треба да буде и песме. Домаћица је, уз пратњу свих присутних, певала божићну катавасију „Христос раждајетсја славите . . .”, и то све до краја. Присуствовао сам једном славском ручку. Домаћин, за кога сам мислио да не уме отпевати ни „Амин”, певао је уз пратњу гостију божићни причастен „Избављеније посла Господ људем својим” — песму која се у цркви пева само једанпут годишње, о Божићу . . .

Световне игре

Утицај Цркве осећа се не само на црквеном, богослужбеном појању, него, кад се мало боље обрати пажња, он се осећа и у световним песмама и играма. На томе терену „дух овога света“ има далеко веће могућности деловања и изражавања него на ма коме другом. Отуда постоји неко подсвесно мишљење да је читава та област, узета „ан блок“, потпуно за одбацивање и да је једном добром хришћанину она сасвим забрањена. Поједине секташке групе, као на пример назарени, тако и чине, па те песме и игре потпуно одбацују. Код њих нема ни световних песама ни световних игара.

Међутим, Православна Црква не стоји на томе гледишту. Нити је могућно, нити је потребно, нити је то еванђелски захтев, да се цео један народ, па чак и цело човечанство, затвори у „молчалницу“. Кроз човекову душу струје разна осећања, хтења, мишљења, запажања, и човек осећа неодољиву и неотклоњиву природну потребу да све то изрази. И игра и песма, како по ритму, тако по мелодији и тексту, најбоље су средство за то. Није, дакле, ни мудро ни могуће ставити све то на некакав индекс.

Да, али пошто је човекова природа грехољубива, то онда постоји веома жива и велика опасност да се та тежња човекова потпуно стави у службу греха, да буде грехом просто прожета, и да грех кроз њу прогута чак и онај део људске природе који је и после пада још остао добар. Црква, дакле, ипак нешто мора урадити, јер не може тај психички проблем човекове свакидашњице нити као целину одбацити, нити као целину прихватити онако неовејано и непречишћено. Нешто се, дакле, мора урадити. А шта? Па дејствовати на народну душу тако да она буде прожета хришћанским, еванђелским, моралним схватањима. Тога дејства се Црква латила, и оно је уродило плодом. Дабоме, опет не свуда и свакад подједнако, него сходно оној Спаситељевој причи о Сејачу. Тако у овој области народне песме и игре имамо читаву дугачку скалу утицаја Духа Христовог и духа овога света, као што између савршено беле и савршено црне боје постоји врло дугачка скала разних тонова сиве боје, која је, као што се зна, мешавина беле и црне у разним сразмерама. Најбоље ће бити да нам о томе говоре примери.

1) У хришћанству је чедност велика врлина. Због грехом ослабљене људске природе, та врлина услед блиских телесних додира може често да буде доведена у велико искушење. Ту треба тражити разлог што су српске народне игре, и не само српске него и осталих православних народа балканских, углавном разна кола. Игре по двоје веома су ретке, па и тада на великој просторној удаљености двоје партнера, као што је нарочито изразит случај са црногорским играњем у колу. Дешава се у понеким крајевима да чак и у самом колу играју одвојено момци и девојке, које се стиде да се помешају с момцима, или се хватају не за руке него за марамнице. Ако у неким српским крајевима, као на пример у Војводини, и има примера да се игра по двоје, то је очигледно утицај осталих народа западне културе. Па и у тим случајевима, кад се на пример игра „Келеруј“, „Маџарац“ или „Тодора“ и тада је растојање знатно веће, управо највеће могуће колико износи дужина руку, не саставља се тело уз тело као на

пример при каквој модерној окретној игри, рецимо танго, или „буги-вуги“, или „трокинг“. Кад су те окретне игре, тамо тридесетих година овога века, прешле из војвођанских села у мачванска, изазвале су велику саблазан и продирале су веома споро и тешко.

2) По учењу хришћанске догматике и етике човек је створен по слици Божјој. У томе се састоји његово високо достојанство које нипошто није исто што и охолост. То осећање достојанства је просто свест човека о високој вредности човекове личности. Међутим грех умањује то достојанство; сваки грех, па чак и свака неозбиљност. А српске народне игре (кола) макар биле и највеселије, као што су на пример „Бисерка коло“, „Жикино коло“, „Ужичко коло“, „Сарајевка“, „Сремско коло“ — да споменемо само нека — само су израз овоземаљске радости. А овоземаљска радост не само што није никакав грех, него она може да постоји само у чистом срцу које не мисли зла. — Пословица каже: „Ко пева зло не мисли“. — Зликовцу и тешком грешнику није стало ни до песме ни до игре, осим ако их употребљава као какву психичку дрогу да би угушио глас савести.

Но оно што даје још већу моралну вредност тим играма то је њихова озбиљност која ни у најмањој мери не умањује људско достојанство, тако да њих може да игра човек сваког узраста, ако му физичка кондиција дозвољава. Отуда Његош, кад описује радост Бадње Вечери у „Горском Вијеницу“, сматра сасвим природном и ни мало зазорном појавом, да се три „паса (поколења) у колу врте“. То јест, играју и унук и отац и деда. Али да се ту играо „палеглај“ или „ламбетвок“, или нека од модерних игара које у многome подсећају на грчење и бацакање некадашњих конвулзионера са гробља св. Медарда у Паризу (18 в.) или, *mutatis mutandis*, на оне „религиозне“ играче из почетка 15. века који су били преплавили Рајнску област помамно играјући, тако рећи до лудила, а све тобож у славу Божју, тада Његош свакако не би о томе писао са онолико топлога осећања и одобравања. На такво играње тешко да би се наканили и сами унуци, а камо ли оци. А дедови ни у ком случају, осим ако би пожелели да направе од себе циркус, то јест да своје чојство, јунаштво и достојанство сведу на нулу.

Тако, дакле, иако на први поглед изгледа да игре немају никакве везе са религијом, (што нарочито често наглашавају понеки крајње површни дописници наших дневних и вечерњих листова кад виде да свештеник учи омладину свирању и игрању, мислећи „великодушно“ да се цела слобода црквене активности мора свести само на „паки и паки“) ипак религија, која по самој својој природи прожима цео човеков психички живот, мора да остави блеђег или јачег трага чак и у тој области која изгледа да не сме и не може имати са религијом баш никакве везе.

Певане песме — мелодија и садржина

Иста је таква ситуација и у области световног, не црквеног, певања. Иако те песме нису намењене богослужењу — далеко од тога! — ипак се у њима негде јаче негде слабије, негде директно негде индиректно, осећа утицај Православне Цркве, како мелодијски тако и садржајно.

Има народних песама у чијој мелодији и садржини не може да се примети никакав утицај Цркве. Таква је заправо огромна већина народних песама, нарочито кад је у питању мелодија.

Па ипак, иако су те нецрквене песме многобројне, има и таквих, народних песама чија је мелодија толико слична црквеној, да познавалац црквеног појања, ако има извежбано уво, може ту сличност сасвим лако приметити. Сватовац, „Забрину се лепог Јове мајка“, мелодијски се налази између кондака трећег гласа, „Дјева днес“, и блажена петог гласа, „Разбојник на крестје“. Песма „Долином се шетала девојчица млада“ својом мелодијом је прилично блиска мелодији Блажена четвртог гласа. Песме, „Ој девојко душо и румена ружо“, као и она друга, „Врати ми се мили драги“, свака на свој начин се врло много приближава светосавској химни „К небу главе подигните, Саву тамо угледајте“. Многи причасни, као на пример, „Око сердца“, „Господи услиши“, „Скажи ми Господи“, „Господи кто обитајет“ имају мелодије оног стила који ће касније, разуме се модификовано а не буквално, применити композитори старих градских песама. Кад је писац ових редова у једним сватовима са својим вршњацима певао песму Буре Јакшића „Кроз поноћ нему и густо грање“, омладина која ваљда није раније чула ту песму, дојурила је из друге собе да чује „црквене“ песме. А мелодија познате песме, „Ранила Милка славуја“ ваљда и није ништа друго, него развучена мелодија полијелејног псалма „Хвалите имја Господње“.

Исто тако и по садржају у многим песмама се опажа макар и најмањи, ма и најприкривенији утицај хришћанске етике, а неке су чак и по самој теми више религиозне, иако спадају у чисто световне песме. И овде ћемо пустити нека саме песме о себи говоре.

1) Преда мном је грамофонска плоча на којој дует Томовска-Манчевски певају македонску песму „Ајде слушај, слушај, калеш бре Анђо“. Лепој Анђи заљубљени Турчин нуди сва земаљска блага: да седи на чардаку и броји дукате, само нек се потурчи и пође за њега. А она га исмејава одговором: „Турски не разбирам, *вера не мењувам*“.

2) Кад нам Предраг Гојковић-Цуне са своје плоче пева: „Али-паша на Херцеговини, лијепа Мара у Бишћу бијаше“, тада и он и сви слушаоци мисле да имају посла са једном песмом пуном босанске еротике. И тај утисак није нетачан. Али има у њој нешто што, изгледа, ни певач ни слушаоци не примећују на први мах: та је песма дубоко обојадисана хришћанском конфесионалношћу, иако је одевена у муслиманску мелодију. Наиме, лепа Мара се овде налази у још тежој ситуацији него „калеш Анђа“. Турчин је био заљубљен у Анђу, али не и Анђа у њега, па јој је зато било сразмерно лако борити се само против среброљубља. Мара, међутим има да издржи тежу борбу са самом собом. Није само Али-паша заљубљен у њу, него и она у њега, и то смртно. Јер, ако се он другом ожени, она ће се — тако песма каже — отровати. Али, ако је он запроси, она ипак неће поћи за њега. Зашто? Па она је православна Српкиња и ако пође за њега, у том случају ваља јој се потурчити, дакле променити веру и нацију. А њој то не пада ни на крај памети.

Ко, дакле, сме рећи да у овом случају не постоји црквени утицај, иако се на први поглед не види?!

Разне друге теме песама

Теме народних песама су многобројне а мотиви појединих тема су врло различити. Далеко најчешће су изразито љубавне. Многе од њих су по садржини мешавина љубави и пркоса ћерке мајци против родитељске стеге, као што је песма „Мене мајка послала да наберем бостана“, у којој су карактеристичне речи: „Ја се мајке не бојим, с киме хоћу ја стојим“. А има их и стидљиво љубавних, као што је „Сарајево дивно мјесто“, „Овце чува Мара крај Мораве“, „Девојчица ружу брала“, „Јован Ружу кроз свиралу зове“, „Помрчина цијело село спава“, „Благо теби, цвијете каранфиле“, „Каранфиле, цвеће моје из баште“, „Милено, цвеће убаво“ и тд. Има их са мелодрамском садржином: „Седејфу мајка бућаше“, „Гором језде кићени сватови“, „Широко је лишће орово“, „Болна лежи Анђелија млада“. Има и чисто идиличних: „Анђелија воду лила“, „Осу се небо звездама“, „Јарко сунце одскочило, селе, жетва је“, „Тера чобан овчице преко једне речице“, „Под Авалом сви је знају“, „Фатише коло врањске девојке“ и тд. Има песама са социјалним темама, као на пример: „Што си, Лено на големо, кад ти ниси од колена?“, „Чија фрула нашим шором свира? — То је фрула сиромашног сина“, „Запјевала булбул птица“ — будући Кату да спрема дарове, а ова одговара: „Ја сам млада и сирота немам дарова...“ „Удала мес тара мајка, нисам ни знала“. Овамо долазе и све печалбарске песме, а свакако и песма „С оне стране Пливе гајтан трава расте“, где је описан бол момчета које у туђем крају чува туђе овце. Има и подругљиво комичних, као што је песма „Поранио Јованићу“, или „Рече чича да ме жени“. Најзад, има и родољубивих, надахнутих националним, каткад чисто националистичким духом. Не, није овде реч о песмама разних политичких покрета, које су испевали посебни песници и компоновали музички образовани композитори, као што су песме „Оро кликће“, „Радо иде Србин у војнике“, „Србијанци и Босанци“, „Бранкова жеља“, „Креће се лађа француска“ и друге. Не. Реч је баш о правим народним песмама којима је непознат аутор, а које су се у народу дуго певале и то масовно, било уз гусле у крајевима где су се гусле очувале — било као такозване „асталске“ песме које су такође у десетерцу само се два и два стиха сликују, а које су се певале у Војводини приликом домаћих весеља и прослава. Те су песме све од реда садржајно озбиљне, без икаквих саблажњивих сцена, слика и речи. У њима се обично опева каква трагедија, лична или национална, или се евоцира стара слава — а зна се ко је такве мисли сугерисао српској народној души. Има случајева где се баш и указује на православље, било што се оно индиректно, ћутке претпоставља, као на пример у једној песми која говори о томе како је поводом аустријског ултиматума Србији тадашњи краљ Петар I замолио руског православног цара Николаја II за помоћ и заштиту, а овај му је галантно обећава; било да се православље баш директно спомиње, као на пример у једној песми о Цару Лазару који „лежи у Врднику славном, а са српском круном православном“. Мелодија тих песама је прилично слична тропару шестог гласа.

Утицај еванђелске етике на певане народне песме нарочито постаје јасан кад се садржина старих народних песама упореди са но-

вим. Ни те старе песме нису свете ни побожне, али бар нису ни грешне. У њима се не слави име Божје — па оне су световне, а не црквене, богослужбене! — али се бар и не пркоси моралном закону. Оне су нежне како по садржини, тако и по мелодији. Осим напред цитираних, има доста таквих песама, као што је на пример „Јабука се ветру моли“, па „Јечам жњела Косовка девојка“, па из „Призренских филиграна“, „Развила се грана јоргована“, па из Мокрањчевих руковети: „Писаше ме, Стано мори, у низам да идем“, па даље: „Под брегом се јела разгранала“, „Дурмиторе, висока планино“, и још много других у којима не само што нема ничега ружног ни срамотног, него оне својом садржином и мелодијом делују на душу врло позитивно, како у психичком тако и у етичком смислу речи. Ако такве песме упоредимо са оним другим, лумперајским песмама, или како их је Звонко Богдан — сасвим тачно и искрено — на једној својој плочи назвао „старим бекријским песмама“ (као што су „Ја сам древна пијаница“, „Коцкарина прве класе то сам ја“, „Ја сам лола прве класе“, па онда оне баш скроз наскроз безобразне, са отворено баналним алузијама, као што су песме „Марамицу ја имам“ или она која чак и бећару мора натерати румен стида на лице, „Даварике“, која је доживела успон чак до београдског радија ако, дакле, те две групе песама упоредимо), онда тек видимо колики је био благотворан утицај црквеног духа и васпитања на народну музику. Наведимо само још два-три примера тога благотворног утицаја у песмама где би их човек најмање очекивао. То су песме: „Што град Смедерево?“, „Не лудуј Лело“, и „Колика је нојца“.

Развод брака је веома омиљена и честа тема у руским и мацарским романсама, као песмама некадашњег тамошњег племства. У српским народним песмама то је најређа тема. Постоји, ваљда, свега једна песма са тим мотивом: „Што град Смедерево ваздан затворено?“ А одговор гласи: „Мајка жени сина још му љуба жива. Мушко чедо има од седам година!“ — Дакле, то је таква реткост и толики скандал, да се православна Србија, згрозила над тим, а Смедерево у знак протеста затвара своје градске капије!

Песма, дакле није ни побожна, а камо ли црквена. Али је очигледно изникла из једног чисто православног схватања брака и живота.

У друге две песме такође нема ништа еванђелско, ништа хришћанско. То су просто два снажна излива чисто телесне љубави. У оној првој песми, сеоска лепотица Лела, девојка заносних очију и косе којом може да занесе памет момцима, силно је заљубљена, али драги јој не долази. Она, нестрпљива да дуго чека док се он не накани да дође, а вероватно и притиснута сумњом да ће он можда отићи којој другој, хоће да се обезбеди. А чиме? Најсигурније ће то ићи враџбином, мађијом, чинима. Зато она спрам месечине по „тихој ноћи“ — како налаже врачарска техни а — прави чини. То је суштина и садржина песме.

Међутим песник (народни) јој саветује нека не лудује, нека се окани тих лудорија, јер ако чује село, биће бруке! Народни песник, дакле, на један благ начин осуђује Лелин поступак, напомињући јој

да је то у најмању руку срамота, а и излишно, јер драги њу воли, па ће јој и без њених враџбина ипак доћи, и повести је својој кући, узети је.

Дакле, Лела чини нешто срамотно! А са ког то етичког гледишта може Лела бити осуђена и исмејана? Једна „модерна“, „напредна“, „савремена“ девојка, рекла би: „А шта село има мени да замера и да ме срамоти због тога што ја желим да се састанем са својим драгим? Шта ту има за осуду и за срамоту? Ја нисам „малограђанка“ као Лела. Доле са тим „малограђанским“ предрасудама! Ја хоћу с њим да се састанем, макар и помоћу враџбина, ако већ не иде другачије!”

Да. Модерна девојка, васпитана у једном секуларизованом друштву, свакако би тако рекла. И тако оне и кажу кроз песме састављене у новије секуларизовано доба. Али тако не каже ни Лела, ни још мање народни песник који је и измислио целу ову ситуацију. Не, није ту у питању никаква „малограђанштина“, јер и Лела и њен песник су људи са села, из народа, људи који живе и мисле патријархалним моралом. А нико не може порећи веома тесну везу патријархалног и хришћанског моралног схватања! Ако се Лелин поступак — сматра срамотним, то је само са гледишта хришћанске етике. Према томе, позадина ове песме је ипак хришћанска, ма колико да у садржини саме песме одсуствују еванђелски и побожни мотиви.

Слична је ситуација и у оној другој песми, „Колика је нојца“. Мотив песме: Младић, до изнемоглости заљубљен у лепу Шану, јадикuje како му Шанина „лепотиња“ стално излази пред очи и целе ноћи због тога не може да спава („Лепотиња твоја, Шано, не да ми да спијем“).

Мотив, као што се види, типично земаљски. Ничега ту нема од некакве небочежњивости и побожности. Човек се просто разболео од љубави и јадикuje без икакве помисли и наде на некакву небеску помоћ.

Па, ипак! Зашто он то страдање трпи? Зашто не оде код Шане и не придобије је за себе, макар силом, као што чине многи од данашњих стварних (а не само поетских) насилника и напасника? Или, ако га од тога не задржава никакав стид од света, зашто не поступи као онај младић из модерне забавне песме који јавно, пред целим светом, изјављује: „И сутра опет тачно у два, пред твојом школом чекаћу ја“. — тако да ће цео свет „завидети њиховој срећи“ кад он ту пред школом, на сред улице, на очиглед целог света и свих пролазника, буде грлио и љубио ученицу, кад ова изиђе из школе?! Зашто, дакле не поступи тако?

Зашто? — Свакако зато, што и он и Шана имају хришћанско васпитање па знају оно што не зна, или неће да зна, модерни младић и девојка, да љубав и блуд нису исто. Љубав је психо-физичко стање човека које извире из човекове природе овакве каква је, и то психички нужно, не питајући своју жртву за пристанак. Она изненада наиђе и изненада прође, као каква болест. Кад песник у песми каже „Болујем ја, болујеш ти, болујемо од љубави“, онда то — уколико је искрено речено — није никаква метафора, него баш стварно стање ствари,

једна свакидашња чињеница: „болест” кроз коју човекова природа незаобилазно мора да прође. И због тога таквог „болесника” ни Бог ни паметни људи неће осуђивати. Али та болест није исто што и блуд. Она га чак чини до извесне мере имуним за блуд, што се види не само из стварног стања да осећање љубави укључује у себи и верност, него то долази баш и до израза у самим песмама, као што је, на пример „Ах, кад тебе љубит не смем, другу љубит нећу ја”, као и многим другим песмама сличног мотива. А такав став према љубави и блуду је чисто хришћански. И у томе се састоји хришћански елеменат цитиране песме о лепој Шани, песме која — признајемо — нема у својој садржини апсолутно ничег богомољачког, али која при једној дубљој анализи ипак показује своју хришћанску позадину и основу, на којој је једино и могла да се појави. Јер, на нехришћанском терену је таква тема непозната. На нехришћанском терену она гласи: „Добијамо без новаца девојачких пољубаца, па зашто да се женимо”!

Један промашен циљ

На хришћанском Западу је честа појава да се савремени хипи и поп-музика уводи у цркве. Свакако са циљем да се омладина придобије за цркву. Тај је метод крајње ризичан. Не може се Бог славити како било и чиме било! Нешто слично се десило и код нас Срба после првог светског рата. Тада се свом снагом био размахоа богомољачки покрет који је имао за циљ препород Цркве. Душа тога покрета био је владика Николај, који је имао ванредно лепих духовних песама скупљених у „Духовној лири”. Међутим, нико се није дао на посао да створи мелодије које би одговарале тексту тих дивних духовних песама, него се пошло скроз погрешним путем: ове тако дивне духовне песме певане су на мелодије најбаналнијих народних песама. Тако, на пример, слушао сам песму: „Богомати ко воштана свећа бледа, гледа свог сина висећа”, певану на мелодију: „Варала ме једна цура млада, гаравуша из Новог Сада”. Песму „Ево Господа с војскама иде, сви грешни људи да се застиде” певали су на мелодију „Баурко мила”, и тако редом. Ефекат је био поразан. Многи и многи људи, па и писац ових редова, нису могли да слушају побожне песме на тако непобожне мелодије. Уосталом, ко се ма и најмање разуме у музику, увидеће бесмисленост тога покушаја. Замислите како би изгледала опера „Фауст” кад би се њени текстови певали на арију Кецала из „Продане невесте”! Или, како би изгледао „Борис Годунов” у мелодијама „Травијате”! Такву бесмислицу ниједан музичар не би учинио. А примена чисто световних мелодија, чак и оних баналних песама, у духовне сврхе значи нешто још далеко горе него Борису Годунову дати мелодију Кецала.

Та пракса, дакле, не води жељеноме циљу и треба је потпуно напустити.

Неколико завршних мисли

Човеков психичко-етички живот има необично дугачко степениште разних квалитета којима се креће. Он се креће од раја до

пакла, од Бога до Сатане, и натраг, и опет натраг, и ко зна колико се то пута у животу понови! А сваки човек је по природи макар мало уметник. Макар толико колико жели и осећа неодољиву потребу да како-тако, лепше или лошије, вешто или невешто, изрази своја осећања кроз песму, мелодију и ритам телесних покрета. Да, да, *и ритам телесних покрета!* Јер, не заборавимо да има религија у којима постоји религиозно играње, и да се чак и у православном црквеном песништву спомиње играње од радости. Има појединих различних стихира у којима песник позива верне: „взиграјте”. „И ви гори и холми, *возиграјте* со нами” — певамо у једној духовној божихној песми. А у ускршњем канону једна песма гласи: „Смрти празнујем умершвљеније, адово разрушеније, инога житија вјечнога начало, и *играјушче* поем виновнаго...” И што је нарочито интересно, чак и мелодија ове ускршње песме (пореклом византијска) има такав жив и радостан такт да човеку пред очима створи слику радосне деце која су се ухватила у круг и певајући по такту, окрећу се, и играју. А библијска је истина да је и сам пророк Давид играо (религиозно) пред ковчегом Завета (2. Сам. 6, 14), о чему спомиње и једна песма већ цитираног ускршњег канона („Богоотец убо Давид пред сјенним ковчегом скакаше играја...”). Па као што у игрању може бити разних нијанси, од светог играња Давидовог до „сквернаго пљасанија” Иродијадине кћери, чија су имитација чочек и разне „савремене”, „модерне” игре, тако је то и у певању. И ту имамо разне скале, од светих богослужбених песама, па преко побожних духовних песама које нису литургијске, прелазимо на обичне световне у којима такође постоје разни степени благочестивости, односно злочестивости, или грехољубља, о чему сведоче напред наведени примери. Дабоме, то нису једини примери који би се могли навести. Има их много.

Не треба прећутати чињеницу да има такође врло много песама у које Црква није успела ни најмање да убаци еванђелски дух и схватања. Неке од песама су такође поменуће, иако ни издалека не све. Али, треба нагласити да те раскалашне песме, са грешном садржином, грешном тенденцијом и непристојним алузијама, па каткад чак и баналним речима, углавном нису народне, него „уметничке”. Између два светска рата те лоше песме су почеле да узимају маха и да се често певају и свирају по кафанама, по вашарима и пијанкама. Но када је Радио-Београд почео са емитовањем свога програма, те су песме врло брзо потиснуте и уступише место веома лепим народним песмама које су емитоване преко радија, и народ их је често и радо певао. После другог светског рата радио-емисије народних песама у стилу Народног оркестра В. П. Царевца, или тамбурашког оркестра, биле су једно дуже време врло лепе и благотворне, док у последње време нису уступиле место новим тобож народним песмама које и по садржини и по музичкој вредности стоје дубоко испод правих народних песама. Стручна критика, чак и преко телевизије, прогласила их је за шунд. Ни у њиховој садржини ни у мелодији не примећује се ни најмањи утицај Цркве. Чак се врло опрезно избегава да се игде спомене име Божје које се у старим народним песмама спомињало врло често.

Добар познавалац Еванђеља неће се чудити што је то тако, иако га сама та чињеница може ожалостити. Увек је било и увек ће бити много оних „који иду широким путем” (Мат. 7, 13). Свет је такав. Кад би био друкчији, онда Христове параболе о сејачу, и она о пшеници и кукољу (Мт. 13, 18—23; 24—30) не би биле тачне. Али Црква је ипак ту, да као какав стални квасац прожима пресно тесто људске грехољубивости.

Summary

Dr. Lazar Milin

THE INFLUENCE OF THE ORTHODOX CHURCH ON THE SPIRITUAL CULTURE OF THE SERBIAN PEOPLE

In this article the author speaks of the influence of the Serbian Church on the spiritual culture of the Serbian people, paying close attention to how this Church influence has effected the development of folklore in the Serbian people, especially in the realm of dancing and singing.

In the introduction the author speaks of the effect of the Church in general on the spirit, not only of individuals, but of the nation as a whole, and in explaining this effect he uses the Saviour's parable of the yeast in the dough and of the seeds and the sower. Just as the goal of the yeast is to permeate the entire dough, so the goal of the Church is to transfigure with the Holy Spirit the entire spiritual and economic life of the nation in which it acts. Furthermore, just as the sower's seeds will not always bring forth fruit one hundred per cent, and sometimes might bear none at all (Matt. 13, 4—24. 33) so the action of the Church in every nation, including the Serbian nation, has different results.

Further on the author illustrates this with the following examples:

a) Dancing should be in harmony with the gravity and dignity of man. It should never destroy either chastity or sense of shame, in other words, it must not be disgraceful. For that reason the Serbian »kolo«, apart from all its gaiety, is still dignified and does not degrade the gravity of man nor offends his feeling of shame as in the case with many modern dances.

b) As far as songs are concerned, here exists an entire scale from the greatest Church influence to the least, indeed to the point where there is none at all. The author introduces examples of those who sometimes in their spare time sing pure Church songs, liturgical hymns, then the influence of Church tunes on the tunes of folk songs, and in the same way the influence of the Christian ethics on the contents of those songs, and puts forth other examples of songs in which at first view this influence is not noticed at all, but when they are deeper analysed and compared with songs of secular times, then it is seen that even in them the influence of the Church is far greater than would perhaps be expected.